

Gift

En sann realist

☛ Av litterære realister i 1870- og 1880-årene er Alexander Kielland kanskje den forfatteren som levde nærmest opp til Georg Brandes' krav om å sette samfunnsproblemer under debatt. Kielland

var også inspirert av en annen danske, filosofen Søren Kierkegaard (1813–1855), som noen tiår tidligere hadde sagt litt om det å leve i sannhet. I tillegg kjente Kielland til John Stuart Mill (1806–1873) og hans ideer om demokratiske rettigheter, sosial medfølelse og likeverd mellom kjønnene.

☛ Alexander Kielland kom selv fra en velstående familie i Stavanger og levde et privilegert liv. Han tok juridisk embetseksamen i Kristiania og drev deretter næringsvirksomhet i ti år. Forretningsvirksomheten var ustabil, og Kielland fikk etter hvert store økonomiske problemer.

☛ I 1885 søkte Bjørnson og Lie Stortinget om diktergasje for Kielland, men det endte med avslag. Avslaget ble grunnlagt med at Kielland gjennom sin skriving og diktning var en fare for ro og orden. Bøkene hans skapte debatt og vakte harme.

☛ Kielland prøvde seg som redaktør i Stavanger Aftenblad et års tid, men han fikk for mange uvenner og måtte gi opp. I slutten av 1880-årene utnevnte Stortinget han til borgermester i Stavanger, og et par år seinere til amtmann (fylkesmann) i Romsdal. Dermed berget han privatøkonomien sin.

Tanker og ideer i en ny tid

☞ Den danske kritikeren og litteraturforskeren Georg Brandes var opptatt av framskritt, fornuft og frigjøring, og prosjektet hans var å få den unge forfattergenerasjonen til å sette søkelyset på uheldige og urettferdige samfunnsforhold. Alexander Kielland tok utfordringen. Han ville noe med diktningen sin, ville kritisere, avsløre og reformere, slik Brandes krevde.

☞ Kielland skrev om religion og kirke, samliv og ekteskap, latinundervisning og oppdragelse i skolen, pliktmoral og hykleri i samfunnet og forretningsmoral hos borgerskapet. En litteratur som handlet

om slike emner, ville appellere til leserens fornuft, mente Brandes. Denne fornuften skulle føre samfunnet framover, samtidig som menneskene skulle bli mer opplyste og frie. I 1880-årene var ikke en slik målsetting urealistisk, for skjønnlitteraturen hadde mye mindre konkurranse fra andre medier enn i dag, og derfor større gjennomslagskraft. I tillegg fantes det på den tida en politisk vilje til å se kulturen i nær sammenheng med utviklingen i resten av samfunnet.

☞ Kielland hadde en kort, men svært produktiv forfatterkarriere. Han debuterte som 30-åring og skrev mange romaner, novelletter og drama gjennom en tiårsperiode. Så la han ned pennen. Kielland sa selv at han ikke hadde mer å si.

Opplasing av
novellen «Siesta»

En stor novellist

☛ Kielland fikk hjelp av Bjørnson til å debutere som forfatter i 1878, med en-akteren *På Hjemveien*. Men det litterære gjennombruddet hans kom året etter med *Novelletter*, en samling korte, episodiske fortellinger som gjerne tok utgangspunkt i en enkelthending eller et tilfeldig møte.

En analyse av novellen
«En middag»

En av novellettene i boka, *En Middag*, handler om den unge generasjonens

rett til å frigjøre seg fra gammelt tankegods. Vi møter en grosserer som holder tale for den nylig hjemvendte sønnen sin. Faren slår om seg med store ord om hvordan de unge må få

En analyse av
novellen «Karen»

kvitte seg med gamle fordommer, tenke nytt og utvikle samfunnet videre til alles beste, men tar det ille opp når han like etter blir korrigert av sønnen i en diskusjon. Denne dobbeltkommunikasjonen viser avstanden mellom de overflatiske liberalistiske talemåtene og de dyptliggende konservative holdningene hos borgerskapet på Kiellands tid.

☞ Kielland fortsatte å skrive novelletter. I noen av dem er handlingen lagt til Danmark, blant annet i novellen *Karen*,
 en fortelling om hvordan et kynisk mannfolk lurte ei uskyldig jente.

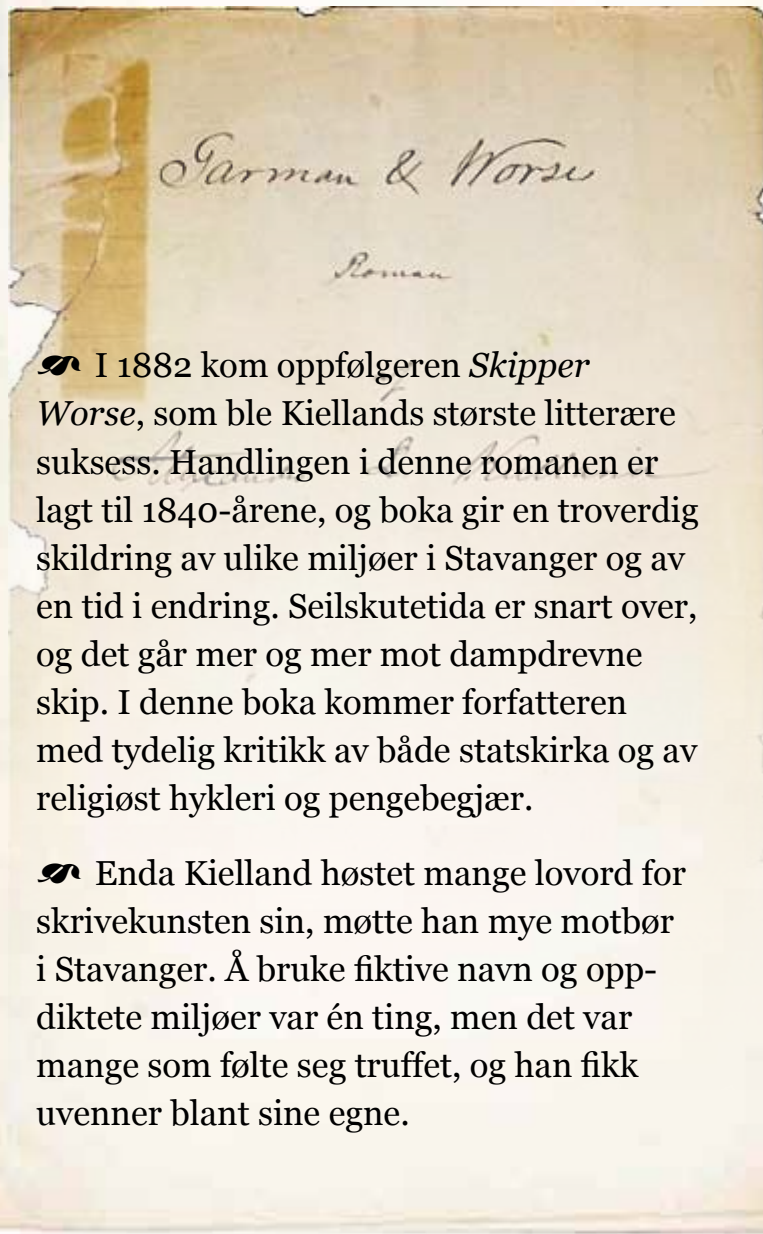
☞ Skrivemåten til Kielland er presis og elegant. Enkelte av novellettene hans har en munter humor, i andre er tonen mer ironisk eller satirisk, og her kommer samfunnskritikken tydeligere fram.

En samfunnsrefser

☞ Alexander Kielland skrev kritisk og sannferdig om de fleste emner. I 1880

i utkom samtidsromanen *Garman & Worse*, der han skildrer seilskutemiljøet og et velstående handelshus i Stavanger. I romanen viser han forholdet mellom fattig og rik, og gjennom skarpe kontraster avslører han at forutsetningen for rikdommen hos noen få gjerne er fattigdommen hos mange andre.

☞ Det vakte oppsikt at en roman med slik sterk tendens og så hard kritikk av sosiale forhold kom fra en forfatter som selv representerte de kondisjonerte og velstående i Stavanger. Men Kielland tegnet ikke noe heilsvart bilde av de gamle bedriftseierne og storkjøpmennene. De la også for dagen et stort ansvar for de ansatte, og det kunne en ikke alltid si om de moderne kapitalistene som overtok.

☞ I 1882 kom oppfølgeren *Skipper Worse*, som ble Kiellands største litterære suksess. Handlingen i denne romanen er lagt til 1840-årene, og boka gir en troverdig skildring av ulike miljøer i Stavanger og av en tid i endring. Seilskutetida er snart over, og det går mer og mer mot dampdrevne skip. I denne boka kommer forfatteren med tydelig kritikk av både statskirka og av religiøst hykleri og pengebegjær.

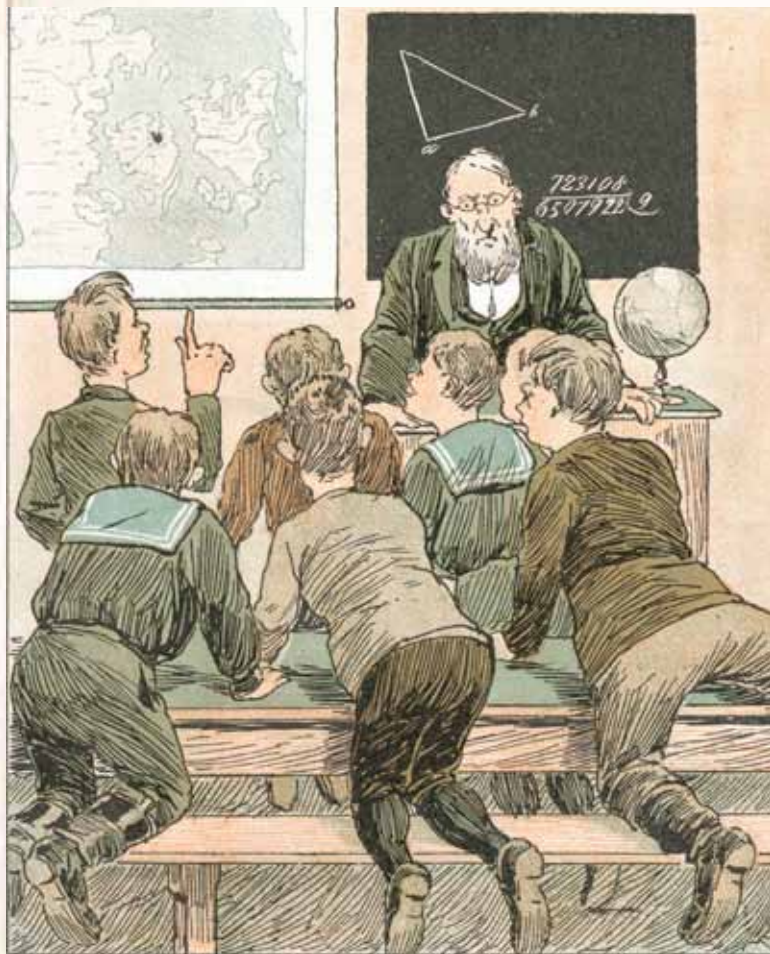
☞ Enda Kielland høstet mange lovord for skrivekunsten sin, møtte han mye motbør i Stavanger. Å bruke fiktive navn og oppdiktete miljøer var én ting, men det var mange som følte seg truffet, og han fikk uvenner blant sine egne.

Gift

i

☞ I 1883 kom romanen *Gift*. I denne boka retter Kielland søkelyset mot verdigrunnet for skole og oppdragelse.

☞ Boka er omtalt som den store skoleromanen i norsk litteratur fra 1880-årene. Skildringen av skolegangen til de to guttene Abraham og Marius gjør det tydelig hva Kielland mente om skolesystemet. Han hevdet at latin tok altfor stor plass i skolen, og at opplæringen gav lite nyttig kunnskap som kunne gjøre barna til selvstendige mennesker. I tillegg fikk pedagogene gjennomgå for metodene de brukte overfor elevene. Hele oppdragelsen i skolen var bygd på tvang og fornedring, elevene skulle underkaste seg systemet uten å stille spørsmål. Det var det motsatte av dannelse, mente Kielland.

☞ De progressive og fornuftige holdningene er det en kvinne som står for. Wenche Løvdahl, mor til Abraham og kona til dr. Løvdahl, er Kiellands talerør i romanen. Hun representerer motvekta til alle de forstokkete holdningene som mannen, skolen og de fleste andre maktpersoner og institusjoner i samfunnet gav uttrykk for. Wenche Løvdahl bruker

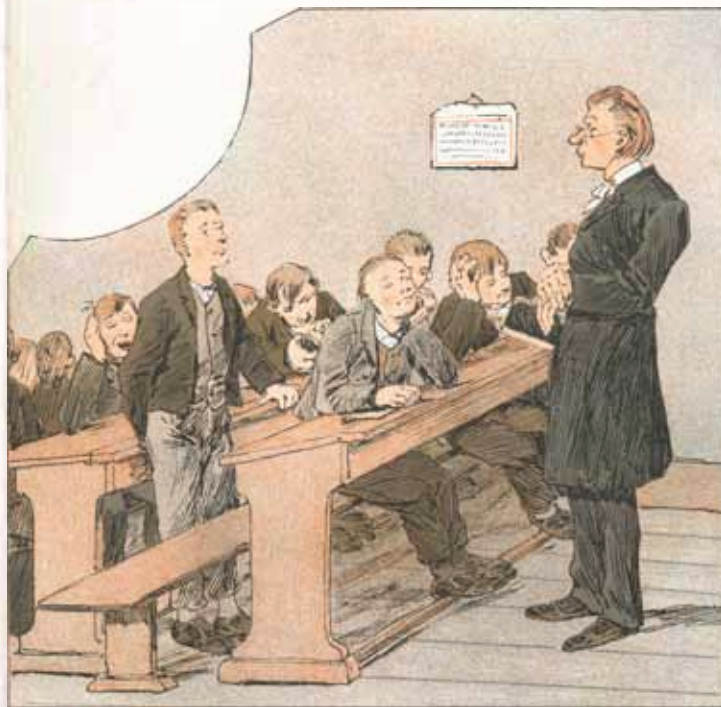
alle anledninger til å spre ideer om menneskeverd, sann kristendom, opplæring til selvstendighet og levende undervisning i skolen.

☞ Gutten selv, Abraham, har det ikke lett med to foreldre som er uenige om det meste, og som begge prøver å påvirke han. Ett av stridsemennene i familien er om Abraham skal konfirmeres eller ikke. Abraham er ikke spesielt religiøs, og mora synes han skal la være å gå til konfirmasjon med mindre han kan stå inne for det. Faren tenker mest på den skandalen det vil bli dersom Abraham ikke følger tradisjonen og konfirmerer seg. Ærlighet og opprørstrang hos sønnen vil han ikke ha noe av, det viktigste er å bevare en perfekt fasade utad. Han skyr ingen midler for å knekke guttens egenvilje og vinner til slutt. Abraham ender opp med å bli som far sin.

☞ Det som kanskje gjør aller sterkest inntrykk på leseren, er fortellingen om Marius, bestekameraten til Abraham. Marius kommer fra enkle kår, han bor sammen med sin enslige og ugifte mor. Gutten sliter på skolen, men er flink til en ting, nemlig å bøye latinske substantiv og verb. Dette mener rektor på skolen er grunnlag nok for at gutten bør studere. Mor til Marius har selv ingen utdanning, hun tviler ikke på det rektor sier, og hun vil bare det beste for sønnen sin. Derfor må sønnen gå på en skole som ikke er tilpasset behovene hans i det hele.

☞ Abraham er den beste og eneste vennen til Marius, han hjelper Marius med skolearbeidet og forsvarer han mot medelever og lærere som mobber han. Livet til Marius ender tragisk. Han bryter sammen under en ekstra ondskapsfull eksaminasjon på skolen, blir liggende hjemme med febertokter og mareritt om skolen, og dør til slutt.

☞ Også denne boka av Kielland vakte stort oppstyr og til dels vrede. I Stavanger nektet bokhandlerne til og med å selge boka fordi de mente den var for ugudelig.

Tore Rem om
romanen *Gift*

